
**ABDULLAH EN-NURSÎ VE “EL-KELİMÂTU’L-VEFİYYE Bİ
ŞERHİ’L- MA ‘FUVVÂTİ’L-HALÎLIYYE” ADLI ESERİ**

**ABDULLAH EN-NURSÎ AND HIS WORK WITH THE NAME OF
“AL-KELİMÂTU’L-WAFİYYA Bİ ŞERHİ’L- MA ‘FUVVÂTİ’L-
HALÎLIYYE**

Hasan AKSOY

Diyaret İşleri Başkanlığı

hasanaksoy2156@gmail.com

ORCID: 0009-0006-1472-9742

Atf Gösterme: AKSOY, Hasan, “Abdullah En-Nursî ve “el-Kelimâtu’l-Vefiyye bi Şerhi’l-Ma’fuvvâti’l-Haliliyye” Adlı Eseri” Ağrı İslami İlimler Dergisi (AGİİD), Aralık 2024 (15), s. 80-101.

Geliş Tarihi:

28 Ekim 2024

Kabul Tarihi:

01 Aralık 2024

©2024 AGİİD

Tüm Hakları Saklıdır.

Özet: Çalışmamızda Türkiye’nin Doğu ve Güney Doğu bölgesindeki medreselerde yetişmiş ve meşhur olan Molla Abdullah en-Nursî’nin hayatı ve el-Kelimâtu’l-vefiyye bi Şerhi’l-Ma’fuvvâti’l-Haliliyye adlı eseri ele alınmıştır. İslâmî ilimlerdeki yetkinliği Molla Halil’in Ma’fuvvât adlı risâlesi üzerine telif ettiği el-Kelimâtu’l-vefiyye bi Şerhi’l-Ma’fuvvâti’l-Haliliyye isimli eseriyle kanıtlanmıştır. Her ne kadar Molla Halil’in mezkûr risâlesi üzerine farklı çalışmalar yapılmışsa da bunlardan ilk ve en geniş olan çalışmanın Molla Abdullah en-Nursî’ye ait olduğu bilinmektedir. İlk şerh çalışması Molla Abdullah’a ait olduğundan ondan sonra Molla Halil’in risâlesine şerh yazanların kendisinden yararlandığı görülmektedir. Şâfi mezhebinin son dönem âlimlerinden olan Nursî, önceki âlimlerin konuyla ilgili yazdığı eserlere dayanarak el-Kelimâtu’l-vefiyye’de ma’fuvvât adlı çalışması kapsamında mezhep içerisinde yapılmış içtihatları, verilen fetvaları, farklı görüşler arasında yapılan tercihleri geniş bir perspektifle ortaya koymaktadır. Araştırmanın neticesinde Molla Abdullah’ın şerhinde orijinal bir çalışma yürüttüğü tespit edilmiştir. Molla Abdullah’ın şerhinde aktardığı her görüşe kayıtsız şartsız katılmadığı, gerekli gördüğünde karşı çıkarak eleştiride bulunduğu fark edilmektedir. Şimdiye kadar akademik camiada Molla Abdullah ve eseri el-Kelimâtu’l-vefiyye’de ma’fuvvât hakkında her hangi bir çalışmanın yapılmaması bizi böyle bir çalışmaya sevk etmiştir.

Anahtar Kelimeler: *İslam Hukuku, Ma’fuvvât, Molla Halil, Abdullah Nursî, el-Kelimâtu’l-Vefiyye.*

Abstract: In our study, the life of Molla Abdullah en-Nursi, who was educated in the madrasahs in the East and Southeast of Turkey and was famous, and his work called el-Kelimâtu’l-vefiyye bi Şerhi’l-Ma’fuvvâti’l-Haliliyye were discussed. His superiority in Islamic sciences was proven by his work called el-Kelimâtu’l-vefiyye bi Şerhi’l-Ma’fuvvâti’l-Haliliyye, which he wrote on Molla Khalil’s treatise called Ma’fuvvât. Although different studies have been conducted on Molla Khalil’s treatise, it is known that the first and most comprehensive study belongs to Molla Abdullah en-Nursi. Since the first commentary work belongs to Molla Abdullah, it is noticed that those who wrote commentaries on Molla Khalil’s treatise after him largely benefited from him. Nursi, one of the important scholars of the late Shafi’i school of thought, presents the ijthads made within the school of thought, the fatwas given, the one that deserves to be preferred among different views, and the disagreements of opinion in a broad perspective, based on the works written by previous scholars on the subject, in al-Kelimâtu’l-wafiyya. As a result of the research, it was determined that he conducted an original study in his commentary on Mullah Abdullah. It is noticed that he did not unconditionally agree with every view he used in his work, and when he deemed it necessary, he opposed and criticized. The fact that no study has been conducted in the academic community so far on Mullah Abdullah and his work al-Kelimâtu’l-wafiyya regarding ma’fuvvât has led us to conduct such a study.

Keywords: *Islamic Law, Ma’fuvvât, Molla Halil, Abdullah Nursî, al-Kelimatul-wafiyya.*

GİRİŞ

Bütün İslâm âleminde olduğu gibi Türkiye'nin Doğu ve Güney Doğu bölgesinde bulunan medreseler, bazen yaşanan sıkıntılar nedeniyle eğitim faaliyetleri sekteye uğrasa da günümüze dek eğitim hizmetlerini sürdürmektedir. Tarih boyunca bölgemizde bulunan medreselerde Abdullah en-Nursî gibi değerli şahsiyetler yetişmiştir. Söz konusu medreselerde yetişen kişiler hem toplumsal hayatta hem de bilimsel eserler verme hususunda etkili olmuşlardır. Medreseler, bulunduğu bölgenin dini yapılanmasında olduğu gibi ahlaki, siyasi ve içtimai alanlarda da önemi haizdir. Bu fonksiyonlarından ötürü hem idareciler hem de halk tarafından destek görmüşlerdir.

Eskiden şark medreselerinde naklî ilimlerle birlikte astronomi, felsefe, fen, mantık ve matematik gibi rasyonel ilimler de müderrisler tarafından okutuluyordu. İlk dönemlerden itibaren Acemler, Arap dili için büyük bir çaba sarf ederek onu ilk sıraya koymuşlardır. Acemlerden bazıları Arap dilinin gelişimi için yaptıkları hizmetleriyle ana dili Arapça olan âlimleri bile önemli ölçüde geride bırakmıştır. Arapça dil bilgisine haddinden fazla önem veren âlimlerimiz onu fıkıh, tefsir, kelim ve hadis gibi diğer dini ilimleri vasıta kılmışlardır. Bu nedenle söz konusu eğitim kurumlarında yetişen zatların İslam âleminde kabule şayan yapıtlar telif ettikleri görülmektedir. Bölge medrese geleneği içinden çıkmış Abdullah en-Nursî'nin kaleme aldığı *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye* adlı eseri, bunlardan biridir. Nursî, telif ettiği bu eseriyle ilim erbabının dikkatini üzerine çekmiştir. Mevzu bahis eserinin içeriğinden yola çıkarak Abdullah en-Nursî'nin ciddi bir birikime ve alanla ilgili geniş bir malumata haiz olduğu anlaşılmaktadır.

1. Abdullah en-Nursî'nin Hayatı ve Doğumu

Abdullah en-Nursî'nin hayatına dair tafsilatlı bir bilgi söz konusu değildir. Hakkında elde edilen bilgiler, üç farklı kaynaktan elde edilmiştir. Birincisi kardeşi Said Nursî'nin eserlerinden, ikincisi Said Nursî'nin Tarihçe-i Hayatını veren kaynaklardan, üçüncüsü de *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye* adlı eserini tahkik eden Muhammed Şerif Eroğlu ve diğer bazı kişilerden alınmaktadır. Müellifin tam adı Molla Abdullah'tır. Bitlis'in Nurşin'e bağlı Nurs köyünde dünyaya geldiği için en-Nursî lakabıyla meşhur olmuştur. Doğum tarihi kesin olmamakla birlikte *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*'yi tahkik eden Muhammed Şerif Eroğlu'nun, kardeşi Said Nursî'nin doğum tarihinden hareketle şu iki farklı

tarihi zikrettiği görülmektedir: 1291/1873 1292/1874.¹ Eroğlu, Said Nursî babasının dördüncü, Molla Abdullah ise üçüncü çocuğu olduğu hasebiyle aralarında en fazla iki veya üç sene olabileceğini söylemektedir.²

2. Ailesi

Babası Mirza b. Ali b. Hıdır b. Mirza Halid b. Mirza Reşan'dır. Annesi de Nuriye b. Molla Tahir'dir.³ Mirza'nın çocukları dördü erkek ve üçü kız olmak üzere şunlardır: Molla Abdullah, Dürriyye,⁴ Âlime,⁵ Said Nursî, Molla Mehmed,⁶ Molla Abdülmecid⁷ ve Mercan.⁸

3. Mezhebi ve Meşrebi

Molla Abdullah'ın kaleme aldığı *Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye* adlı eserin içerdiği bilgiler göz önüne alındığında onun amelde Şâfiî ve itikatta ise Eş'arî olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda Molla Abdullah'ın yaşadığı çevre olan Bitlis'in mezhepsel yapısına bakıldığında amelde hâkim olan mezhebin Şâfiî itikatta ise Eşarî olduğu fark edilmektedir.⁹

4. Vefatı

Müellifin, doğum yeri olan Bitlis'in Nurs köyünde 1914 yılında 40 yaşında iken vefat ettiği bilinmektedir. Medfun olduğu yerin belli olması hasebiyle halen insanlar tarafından ziyaret edilmektedir.¹⁰

¹ Bkz. Molla Abdullah en-Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, thk. Muhammed Şerif Eroğlu, (Neşredenin Mukaddimesi), (İstanbul: Sembol Yayınları, ts.), 3.

² Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, (Neşredenin Mukaddimesi), s.3.

³ Bkz. Abdurrahman Nursî, *Bediüzzaman'ın Tarihçe-i Hayatı* (İstanbul: Necm-i İstikbal Matbaası, 1335), 7; Molla Muhammed Zahid el-Malazgirdî, *Ucâle muktatafe min eklâmi efâdli'l-'ulemâi ve 'd-dekâtire fî hayâti'l-imâmî'l-celîl el-Ustâz Bediüzzaman Said en-Nursî* (Beyrut: Dâru'l-Âfâki'l-Cedîdiyye, ts.), 49; Eşref Edip Fergan, *Risâle-i Nûr Müellifi Said Nursî Hayatı Eserleri Mesleği* (İstanbul: Sözlere Yayınları, 1990), 17; Necmettin Şahiner, *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursî* (İstanbul: Nesil Yayınları, 2006), 40; Cemal Kutay, *Çağımızda Bir Asr-ı Saadet Müslümanı Bediüzzaman Said Nursî Kur'an Ahlâkına Dayalı Yaşama Düzeni* (İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1980), 71; Yavuz Bahadıroğlu, *Bediüzzaman Said Nursî Hayatı-Tefekkürü-Mücadelesi* (İstanbul: Nesil Yayınları, 2005), 13; Sait Akdağ, "Said Nursî ve Siyasî Düşünceleri", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009), 6.

⁴ Bkz. Abdülkadir Badıllı, *Said-i Nursî Mufassal Tarihçe-i Hayatı* (İstanbul: Timaş Yayınları, 1990), 1/73-74.

⁵ Bkz. Badıllı, *Said-i Nursî Mufassal Tarihçe-i Hayatı*, 1/73-74.

⁶ Bkz. Badıllı, *Said-i Nursî Mufassal Tarihçe-i Hayatı*, 1/74.

⁷ Hayatı hakkında detaylı bilgi almak için bkz. Halil Uslu, *Bediüzzamanın Kardeşi Abdülmecid Nursi*, (İstanbul: Yeni Asya Neşriyat).

⁸ Bkz. Badıllı, *Said-i Nursî Mufassal Tarihçe-i Hayatı*, 1/74.

⁹ Bkz. Badıllı, *Said-i Nursî Mufassal Tarihçe-i Hayatı*, 1/74.

¹⁰ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, (Neşredenin Mukaddimesi), 8; Badıllı, *Said-i Nursî Mufassal Tarihçe-i Hayatı*, 74.

5. Eserleri

Dönemin medreselerinde önemli bir eğitim alan Molla Abdullah'ın bilinen *Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye* adlı eseri dışında tarafımızca iki farklı risâlesi daha tespit edilmiştir. Birincisi *Tahsîlu fevâidi'n-nikâh bi'ş-şekli'l-mend'ub ve'l-mubâh*'tır. On altı sayfadan oluşan bu risâlenin konusu eşler arasındaki mubah olan cinsel ilişkiyle sınırlıdır. Eserin akademik camiada tahkîke tabi tutulmadığı gibi herhangi bir yayın evi tarafından da basılmadığı bilinmektedir. İkinci eserin adı bilinmemekle birlikte Peygamber Efendimizi (s.a.s.) adıyla çağırmanın hükmüyle ilgilidir. Söz konusu eser ile ilgili net bir bilgiye sahip değiliz. Ancak Molla Abdullah, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye* adlı eserinde mevhit konusunu işlerken böyle bir eseri kaleme aldığını söylemektedir.¹¹

6. el-Kelimâtu'l-Vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye'ye Genel Bir Bakış

Molla Halil'in *Ma'fuvvât* adlı eseri, kaleme alındığı günden günümüze dek ilim erbabı arasında büyük bir teveccüh kazanmıştır. Dikkatini üzerine çeken âlimlerden biri de Molla Abdullah en-Nursî'dir. O, söz konusu metni tafsilatlı bir şekilde izah ederek geniş bir şerh çalışması yapmıştır. Metinde geçen konuyla ilgili fıkıh kitaplarında dağınık halde yer alan bilgilerin önemli bir kısmını kendi yorumunu da katarak aktarmıştır. Molla Abdullah'ın söz konusu eseri, şerh esnasında gerek Şâfiî mezhebine gerekse diğer mezheplere ait olan onlarca esere müracaat ettiğinden okuyucuyu doyurucu bilgilerle donatmıştır.¹² Alıntılarının büyük bir kısmının fıkıh kitapları dışında tefsir, hadis, siyer, tasavvuf ve lügat kaynaklarından derlendiği tespit edilmiştir.¹³ Molla Abdullah'ın her ne kadar Şâfiî Mezhebi dışındaki mezheplere başvursa da daha çok Şâfiî kaynaklarından istifade ettiği görülmektedir. Müellifin diğer eserlerden yaptığı alıntılar bazılarını olduğu gibi aldığı diğer bazılarını da kendine özgü yorumuyla geliştirerek aktardığı müşahede edilmiştir. Ayrıca o, aktardığı bilgileri gelişigüzel kabul etmemekte, yanlış gördüğü görüşleri eleştirmekte, doğru bulduğu görüşleri ise desteklemiştir. Molla Abdullah, eserinde muhatap kitleyi iyi bir şekilde analiz ettiğinden son derece kolay ve anlaşılır bir üslupla konuları aktarmıştır. Ele aldığı konularla ilgili âlimler arasında bir ihtilaf olması durumunda bazen tercihte bulunduğu kimi zaman da görüş belirtmeden yalnızca aktarmakla yetindiği görülmüştür.

¹¹ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 339.

¹² Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 94, 96, 98, 99.

¹³ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 14, 15, 16, 21, 22, 24, 47, 50, 61 .

7. *el-Kelimâtu'l-Vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*'nin İsmi ve en-Nursî'ye

Aidiyeti

Mevzu bahis eserin adı *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*'dir. Nitekim eserin tahkik işlemini yapan Muhammed Şerif Eroğlu ve Bahattin Dartma, adını yukarıda geçtiği gibi aynen aktarmışlardır. Eserin yazarı Molla Abdullah'ın eserinin mukaddimesinde herhangi bir isimden bahsetmediği görülmektedir. Bu nedenle *el-Kelimâtu'l-vefiyye*'nin adının müellifi tarafından mı başka kişiler tarafından mı konulduğu hususu hakkında net bir bilgi mevcut değildir. Bununla birlikte eserin Molla Abdullah'a aidiyeti ile ilgili alimler arasında herhangi bir ihtilaf söz konusu değildir. Böylece Molla Halil'in *Ma'fuvvât* adlı risalesine şerh yazan âlimler ve akademik araştırmada bulunan araştırmacılar ilgili şerhi Molla Abdullah'a nispet etmektedirler. Aşağıdaki nedenlerden ötürü *el-Kelimâtu'l-vefiyye*'nin Molla Abdullah'a aidiyeti hususu tartışılmazdır:

1- Şeyh Mahmud ez-Zokaydî'nin şerhinin sonunda وتصرفت فيه بتغيير عبارة وبيان وزيادة و نقصان... فجاء بحمد الله كتابا لائقا بأن يكتب بماء العيون... "birtakım düzeltme, değiştirme, açıklama, artma ve eksiltmelerle kendisinde (Molla Abdullah'ın nüshasında) tasarruf yaptım... Allah'ın hamdıyla gözyaşıyla yazılması gereken bir kitap şeklini aldı..."¹⁴

2- Türkiye'nin Doğu ve Güney Doğu bölgesinde bulunan medrese âlimlerinin *el-Kelimâtu'l-vefiyye*'nin Molla Abdullah'a aidiyeti konusunda ihtilaf etmemişlerdir.

3- Mustafa Öncü, *Molla Halil es-Siirdî'nin 'Basîretu'l-Kulûb fî Kelâmi 'Allâmi'l-Ğuyûb Adlı Eserinin Arap Dili Açısından İncelenmesi* adlı doktora tezinde Molla Halil'in *Ma'fuvvât* adlı risâlesinden bahsederken Molla Abdullah'ın ilgili şerhini de dile getirmektedir.¹⁵

4- Hüseyin Bayrak, *Mahmûd b. Abdülkahrî'nin Şerhu'l-Ma'fuvvât'adlı Eserindeki Konuların Mezhepler Arası Mukâyesesi ve Değerlendirilmesi* adındaki yüksek lisans tezinde *el-Kelimâtu'l-vefiyye*'yi Molla Abdullah'a nisbet etmektedir.¹⁶

5- Muhammed Şafi Derşevi, *Şeyh Mahmûd ez-Zokaydî'nin "Şerhu'l-Ma'fuvat" Adlı Eserinin Tahkiki ve Değerlendirilmesi* isimli yüksek lisans çalışmasında detaylı bir şekilde

¹⁴ Bkz. Muhammed Şafi Derşevi, "Şeyh Mahmûd ez-Zokaydî'nin "Şerhu'l-Ma'fuvat" Adlı Eserinin Tahkiki ve Değerlendirilmesi", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siirt 2019), 434.

¹⁵ Bkz. Mustafa Öncü, "Molla Halil es-Siirdî'nin 'Basîretu'l-Kulûb fî Kelâmi 'Allâmi'l-Ğuyûb Adlı Eserinin Arap Dili Açısından İncelenmesi", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır 2013), 29.

¹⁶ Bkz. Hüseyin Bayrak, "Mahmûd b. Abdülkahrî'nin Şerhu'l-Ma'fuvvât'adlı Eserindeki Konuların Mezhepler Arası Mukâyesesi ve Değerlendirilmesi", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2014), 18.

Molla Abdullah'ın şerhini zikretmektedir. Ayrıca asıl itibarıyla Zokaydî'nin şerhinin Molla Abdullah'ın şerhine dayandığını, hatta onun restoresi olduğunu zikretmektedir.¹⁷

6- Mahmut Tekin, *Molla Halil'in el-Kâmûsu's-Sânî fi'n-Nahv ve's-Sarf ve'l-Me'âni*” Adlı Eserinin Tahkîk ve Tahlîli adındaki doktora çalışmasında Molla Halil'in *Ma'fuvvât* adlı risâlesinin şerhi arasında *el-Kelimâtu'l-vefiyye* 'yi de saymaktadır.¹⁸

7- Ömer Faruk Atan, *Molla Halil es-Si'irdî'nin Risâle fi'l-Ma'fuvvât Adlı Eserinin Fıkhî Açından Değerlendirilmesi ve Tahkîki* adlı akademik makalesiyle hem detaylı bir şekilde *Ma'fuvvât*'tan bahsetmekte hem de üzerine yapılan çalışmaları değerlendirmektedir. Bu vesileyle Molla Abdullah'ın söz konusu şerhini de dile getirmektedir.¹⁹

8. Yazılış Gayesi

Molla Abdullah'ın *el-Kelimâtu'l-vefiyye* adlı eseri, Molla Halil'in risâlesinin şerhidir. Molla Halil'in söz konusu risâlesi, ilim erbabı arasında büyük bir teveccüh kazanmıştır. Yapılan araştırmalar neticesinde mevzu bahis risâleyi ilk şerh eden kişinin Molla Abdullah olduğu ortaya çıkmıştır. Bazı müellifler, eserin kaleme alma nedenlerini açık bir şekilde dile getirirken bazıları ise konuyla ilgili hiçbir açıklamada bulunmamaktadırlar. Şarihimiz, *el-Kelimâtu'l-vefiyye* 'nin mukaddimesinde eserin telif amacını şu cümlelerle aktarmaktadır: فلما رأيت وفور رغبة المعاصرين على استفادة معفوات الإمام خليل الأسعدي قدس الله روحه ونور ضريحه، مع افتقارها إلى فائق بيان لصعاب ألفاظها وزيادة قيود لتقييد مطلقاتها، وتعليق فوائد على ما يناسبها، أردت ذلك أخذاً من معتمدات المذهب. *Çağdaşların Siirtli Molla Halil'in –Allah ruhunu mukaddes kılsın ve kabrini nurlandırın- Ma'fuvvât adlı risâlesinden çokça istifade etmek istediklerini gördüğümde, ifadelerinin zorluklarından dolayı güçlü bir izaha, mutlak ibarelerini sınırlandırmak amacıyla kayıtlar eklemesi ve uygun faydaları eklemek için kendisinden istifade etmek adına isimlerini zikretmek suretiyle Şafî mezhebinin güvenilir kaynaklarından yararlandım*”.²⁰

¹⁷ Bkz. Derşevi, “Şeyh Mahmûd ez-Zokaydî'nin “Şerhu'l-Ma'fuvat” Adlı Eserinin Tahkiki ve Değerlendirilmesi”, 4-5.

¹⁸ Bkz. Mahmut Tekin, *Molla Halil es-Si'irdî ve el-Kâmûsu's-Sânî fi'n-Nahv ve's-Sarf ve'l-Me'âni Adlı Eseri* (Ankara İlahiyat Yayınları, 2020), 32.

¹⁹ Bkz. Ömer Faruk Atan, “Molla Halil es-Si'irdî'nin Risâle fi'l-Ma'fuvvât Adlı Eserinin Fıkhî Açından Değerlendirilmesi ve Tahkîki”, *Kocaeli İlahiyat Dergisi* 6/1 (Haziran 2022), ss.75-118, 85.

²⁰ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîyye*, 13.

Molla Halil'in *Ma'fuvvât* adlı eseri, muhtasar türü eserlerden olduğundan kendisinden gerçek anlamda istifade edilmesi zordur. Zira ifadelerinin bazı yerlerinde failler,²¹ sıfatlar²² ve zamirlerin merci'lerin²³ mercileri gibi birtakım öğeler cümleden düşürülmüştür. Böyle bir metot araştırmacıların cümlede verilmek istenen bilgiye gerçek anlamda ulaşmasını engellemektedir. Molla Halil'in ancak birkaç sayfayla anlaşılması mümkün olan malumatı birkaç cümleyle zikrettiği görülmektedir. Onun böyle hareket etmesinin araştırmacıları zora sokacak düzeyde olumsuz algılanmaması gerekir. Böylesi bir yol izlemesi ma'fuvvât alanında, gerekirse medrese talebelerinin diğer metinler gibi ezberleyebileceği bir risâle hazırlamak istemesi ihtimaline dayanmaktadır. Bununla birlikte o, sathi zihinleri dikkate alıştırmak istemiş de olabilir. *Ma'fuvvât* adlı eser, veciz bir metinden meydana geldiğinden bölgedeki âlimler onun kapalı ifadelerini şerh etme hususunda birbirleriyle yarışmışlardır. Kısacası Molla Abdullah, muhtasar risâlelerin özelliği gereği delillerden soyutlandığından eserini ma'fuvvât konusuyla ilgili meseleleri müdellel hale getirmek amacıyla telif etmiştir.

9. Önemi

Döneminin önde gelen âlimlerinden biri olan Molla Halil, neredeyse dinî ilimlerin bütün alanlarında eser telif etmiştir. Onun yazdığı eserlerden biri olan *Ma'fuvvât*, yazıldığı günden itibaren araştırmacıların dikkatini üzerine çekmiş ender eserlerdendir. Bu nedenle Molla Abdullah'ın *Ma'fuvvât* üzerine yazdığı *el-Kelimâtu'l-vefiyye*'sinin de önemini ana metinden aldığı düşünülmektedir. Ayrıca *el-Kelimâtu'l-vefiyye*'yi önemli kılan temel husus müellifin eserdeki metodudur. Zira Molla Abdullah, ana metni şerh ederken kelimelerin lügat ve ıstılahî anlamlarının yanı sıra farklı okuyuş türlerine de yer vermektedir. Ayrıca müellifin ma'fuvvât ile ilgili bir konuyu ele alırken konuyla ilgili daha önce açıklama yapan âlimlerin büyük bir kısmından istifade ettiği ve kimi zaman kendi görüşünü de aktardığı müşahede edilmektedir.

Molla Abdullah'ın *el-Kelimâtu'l-Vefiyye*'si toplumun sürekli karşılaştığı durumları konu edindiğinden zaruri olarak elde bulunması gereken eserler arasında yer almaktadır. Nitekim o, şerhinde vücut ve elbisede bulunan kan, kuş ve haşerelerin idrar ve dışkısı, uykudaki kişinin ağzından gelen suyun ve kesilen hayvanın eti üzerinde bulunan kanın hükmü gibi çoğu zaman gündemde olan önemli meseleleri işlemektedir. Kısacası Molla Abdullah'ın şerhinin önemini gösteren temel etkenler maddeler halinde şu şekilde aktarılabilir:

²¹ Örnek için bkz. Molla Halil es-Si'irdî, *Risâle sağîra fi'l-ma'fuvvât*, (El yazma), 4, 5, 6.

²² Örnek için bkz. Molla Halil es-Si'irdî, *Risâle sağîra fi'l-ma'fuvvât*, (El yazma), 3, 9, 10.

²³ Örnek için bkz. Molla Halil es-Si'irdî, *Risâle sağîra fi'l-ma'fuvvât*, (El yazma), 3, 4, 5.

- 1- İslâm hukukunda mazur görülen kan ve irinler²⁴
- 2- Kuş ve farelerin dışkısı²⁵
- 3- Necis bir şeyle beslenen hayvanların eti²⁶
- 4- Necis bir suyla sulanan meyve ve sebzelerin durumu²⁷
- 5- Necaset bulaşmış süt, bal ve yağın durumu²⁸

Yukarıda verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere Molla Abdullah'ın şerhi, günümüz insanların çokça muhtaç olduğu konuları kapsamaktadır.

10. Kaynakları

Herhangi bir yazarın eserini anlamak, yöntemini bilmek ve gerçek anlamda kendisinden istifade etmek için kaynaklarına vakıf olmak gerekmektedir. Nitekim kaynaklar, eser ile araştırmacılar arasında önemli bir köprü görevini üstlenmektedir. *el-Kelimâtu'l-vefiyye*'nin kaynakları araştırıldığında Molla Abdullah'ın alanla ilgili kendinden önceki fıkıh, tefsir, lügat, hadis, siyer ve tasavvuf eserlerinden çokça yararlandığı görülecektir. Molla Abdullah'ın ilgili kaynaklardan istifade ederken bazen ifadelerde tasarruf etmeden onları olduğu gibi naklettiği bazen de yalnızca mefhumunu aktarmakla yetindiği tespit edilmiştir. O, şerhinin mukaddimesinde kaynakların isimlerini zikretmemekle birlikte Şâfiî mezhebinin muteber eserlerinden istifade edeceğini söylemektedir.²⁹ Molla Abdullah, kaynaklardan istifade ederken bazen eseri yazarıyla birlikte, bazen yalnızca eseri, kimi zaman da sadece yazarın adını vermektedir. Herhangi bir çalışmanın kaynak açısından zengin olması, onun muhteva bakımından da zengin olduğuna delalet etmektedir. Bu münasebetle Molla Abdullah'ın şerhi de hem muhteva hem de kaynak açısından geniş bir yelpazeye olduğunu söyleyebiliriz.

11. Muhtevası

Tespit ettiğimiz kadarıyla Molla Abdullah'ın *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye* adlı eseri, Molla Halil'in risâlesi üzerine yazılmış dört şerhten biridir.³⁰

²⁴ Örnek için bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 27-57.

²⁵ Örnek için bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 58-62.

²⁶ Örnek için bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 62-66.

²⁷ Örnek için bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 66.

²⁸ Örnek için bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 69.

²⁹ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 13.

³⁰ Söz konusu şerhler şunlardır: Molla Abdullah b. Mirza en-Nursî: *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, Molla Hüseyin el-Cezerî: *Fethu'l-celil bi şerhi Ma'fuvvâti Mevlana el-Molla Halil*, Şeyh Süleyman el-Hâlidî es-Siirdî: *Hallu'l-muşkilât şerhu mesâili'l-Ma'fuvvât* ve Mahmûd b. Abdilkahhâr ez-Zokaydî:

Söz konusu risâlenin diğer şerhleri ile karşılaştırıldığında *el-Kelimâtu'l-vefiyye*'nin daha hacimli olduğu ortaya çıkacaktır. Ana metinde geçen konuların delillendirilmesi, Şâfiî mezhebi dışındaki Hanefî,³¹ Mâlikî³² ve Hanbelî³³ mezhepleriyle mukayese yapılması, ilgili konuyla bağlantılı diğer meseleleri zikretmesi şerhini hacimli kılmıştır. Ayrıca Molla Abdullah'ın şerhinde Taberî ve es-Sevrî gibi müntesipleri kalmamış müctehidlerin ileri sürdükleri görüşlerinin yanı sıra İbn Hacer³⁴ ve er-Remlî³⁵ gibi Şâfiî mezhebine bağlı âlimler arasındaki ihtilaflar da ele alındığından ma'fuvvât konusunda mukayeseli bir eser huviyyetini taşımaktadır. Molla Abdullah'ın ma'fuvvât konusuyla bağlantılı kimi hükümleri ispatlamak için bazı yerlerde Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer gibi sahâbîlerin görüşlerini de aktardığı müşâhede edilmiştir.³⁶

İbnu'l-İmâd, manzûmesinde ma'fuvvât alanına giren konuları altmışaltı meseleyle sınırlandırmaktadır.³⁷ Molla Halil'in risâlesi muhtasar bir metinden ibaret olduğundan İbnu'l-İmâd'in zikrettiği konuların bir kısmını birleştirerek ma'fuvvât konularını otuz sekiz başlıkta değerlendirmektedir. Molla Abdullah'ın *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye* adlı eseri, İslâm hukukunda ma'fuvvât kapsamına giren birçok önemli meseleyi ihtiva etmektedir. Aşağıda müellifin eserinde zikrettiği konular özlü bir şekilde maddeler halinde şu şekilde sıralayabiliriz:

1- Köpek ve domuza ait olmayan az miktarda vücutta ve elbisede bulunan kan ma'fuv-u anh addedilmiştir.³⁸

2- Evlerde bulunan yarasa, kırlangıç, sinek ve arı gibi canlıların elbisede veya vücutta bulunan dışkı ve idrarları mazur görülmüştür.³⁹

3- Uyku halinde insanın midesi dışında başından veya göğsünden gelen su balgam gibi temiz olup necis değildir.⁴⁰

Şerhu'l-Ma'fuvvât. Bkz. Abdülkerim Ünalın, "Molla Halil es-Siirdî'nin Fıkhi Yönü", *Uluslararası Siirt Sempozyumu*, Birleşik Matbaa, İzmir 2007, 367.

³¹ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 63, 69, 141.

³² Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 63, 160.

³³ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 160.

³⁴ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 111.

³⁵ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 88-89.

³⁶ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 73.

³⁷ Bkz. Şihâbuddîn Ahmed İbnu'l-İmâd, *Manzûme fi'l-fikh* (Mısır: el-Mektebetu't-Tevfikîyye, 1299), 12.

³⁸ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 27-58.

³⁹ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 58-77.

⁴⁰ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 77-82.

4- Pişirilmeden önce etin üzerinde bulunan kan necis değildir.⁴¹

5- Alternatifi mevcut olmamasına veya doktorlarca hızlı bir şekilde insan kemiğiyle kaynaşması yönündeki beyanatlarına istinaden necis kemiklerin ortopedik tedavilerde kullanılması caiz görülmüştür. Aynı şekilde necis maddeler ile yapılan dikişler için de âlimler tarafından fetva verilmiştir.⁴²

6- Cami ve benzeri yerlerde bulunan kuşların gübresi bazı durumlarda ma'fuv-u anh sayılmıştır.⁴³

7- Sokak ve caddelerde bulunan çamurun necaseti ğalize olsa dahi necaset kısmı ayırt edilecek durumda değilse muaf kabul edilmiştir.⁴⁴

8- Sinek gibi haşerelerin ayakları üzerindeki necaset bazı şartlarla mafuvattan addedilmiştir.⁴⁵

9- Yenmesi caiz olmayan hayvanların tüy ve kılları az olduğu takdirde muaf tutulmuştur.⁴⁶

10- İslâm âlimleri, tezek gibi ateşle yakılan necislerin dumanına cevaz vermişlerdir.⁴⁷

11- İslâm âlimleri, insan dışındaki canlıların ön ve arkalarında kalan dışkı ve idrar izlerine cevaz vermişlerdir.⁴⁸

12- Balık gibi yalnızca suda yaşamını sürdüren hayvanların pisliği az olan suya temas ettiğinde onu necis kılmamaktadır.⁴⁹

13- Su kuşlarının dışkısı, suya veya kovaya temas ettiğinde onları necis yapmaz.⁵⁰

14- Kuşların gerek gagasında gerekse de ayağı ve kanatlarında bulunan necaset, su gibi sıvı şeylere temas ettiğinde ma'fuv-u anh kabul edilmiştir.⁵¹

⁴¹ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 82-84.

⁴² Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 85-97.

⁴³ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 97-101.

⁴⁴ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 102-121.

⁴⁵ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 121.

⁴⁶ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 121.

⁴⁷ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 131.

⁴⁸ Molla Abdullah, daha sonra istinca hükmüyle ilgili bazı temel kuralları âlimlerden naklederek değerlendirmektedir. Tafsilatlı bilgi için bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 133-136.

⁴⁹ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 133.

⁵⁰ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 144.

⁵¹ Bazı âlimler, söz konusu necis şeylerin temas esnasında çözülmemesi gerektiğini beyân etmektedirler. Eğer mezkûr necis temas esnasında su ve benzeri şeylere düşerse onu necis kılar. Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 145.

15- Kusma gibi nedenden ötürü necis olan çocukların ağzını öpmek veya annesi tarafından emzirilmesi hususunda herhangi bir sıkıntı yoktur.⁵²

16- Özellikle eski evlerde bulunan fare sayısının çokluğuna bağlı olarak onun sıvı şeylerde bulunan dışkısına fetva verilmiştir.⁵³

17- İslâm hukukunda sağım sırasında süte düşen hayvanın dışkısı veya kuyruğu mazur görülmüştür.⁵⁴

18- İnek gibi hayvanların dışkisından yapılan arı kovanlarının bala temas eden necis kısmı, bazı şartlarla ma'fuv-u anh olarak kabul edilmiştir.⁵⁵

19- İnek gibi hayvanların mahsulü öğütme sırasında danenin üzerine bevl veya dışkı yapması mazur görülmüştür.⁵⁶

20- Prostat hastasının az miktardaki damlamalarında ve istihâzeli kadının az miktardaki kanamasında herhangi bir ihmalkârlık söz konusu olmadığı sürece ma'fuv-u anh olduğu belirtilmiştir.⁵⁷

21- Taş ve benzeri şeylerle istinca yapan kişilerin arka ve önlerinde kalan necaset izlerinin ter sebebiyle insan vücudu ve bedenine dağılıp damlama yapması ma'fuvvat kapsamında kabul edilmiştir.⁵⁸

22- Mutedil bir gözün görmeyeceği miktarda karınca ve sinek gibi küçük haşerelerin ayaklarında bulunan necaset, su veya sıvı gibi bir şeye temas ederse kaçınılması zor olan durumlardan olduğundan mazur görülmüştür.⁵⁹

23- Necis bir şeyle pişirilen et ile bıçak gibi necis olan keskin bir aletin dışının yıkanması yeterli olup içinin emdiği necaset ma'fuv-u anh kategorisinde kabul edilmiştir.⁶⁰

---

⁵² Molla Abdullah, bunları aktardıktan sonra çocuklarla birlikte yemek yemeyi, onlardan artı kalan şeyleri yemeyi, Peygamber Efendimizin kucağında idrarını yapan çocukların isimlerini zikretmektedir. Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 148-154.

⁵³ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 154-158.

⁵⁴ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 158-160.

⁵⁵ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 160-162.

⁵⁶ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 163-165.

⁵⁷ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 165-171.

⁵⁸ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 171-187.

⁵⁹ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 187-191.

⁶⁰ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 191-200.

24- Eğitilmiş olup olmamasına bakılmaksızın avın veya onun dışındaki başka bir şeyin köpek tarafından ısırılması neticesinde ısırılan yerin, dış tarafının yıkanmasıyla temizlendiği kabul edilmiştir.⁶¹

25- İnsanların ve tahir hayvanların ön tarafından gelen mezi ve ter arası beyaz renkli ıslaklığın ma'fuv-u anh olduğu beyân edilmiştir.⁶²

26- İnsanoğlunun müdahalesi olmaksızın kendiliğinden sirkeye dönüşen içki, tahir olarak kabul edilmekle birlikte kabı da zaruretten dolayı ma'fuv-u anh addedilmiştir.⁶³

27- Tabaklanan derideki az miktardaki kıllar, Remlî ve Şirbînî'ye göre necis olmakla birlikte ma'fuv-u anh kategorisine girmektedir. Ancak İbn Hacer'e göre bunlar tabaklama sonucunda deriyle birlikte tahir olmaktadır.⁶⁴

28- Arı, karınca ve sivrisinek gibi akıcı bir kana sahip olmayan hayvanlar; su, sirke veya bal gibi sıvı bir maddeye düştüğünde onu necis yapmaz.⁶⁵

29- Sebze, meyve, hurma ve incir gibi şeylerden oluşan kurtçukların ayıklanmadan onlarla birlikte yenilmesi caizdir.⁶⁶

30- Kapların dibinde bulunan buğday, mercimek ve nohut gibi daneler, farenin idrar veya dışkısına maruz kalsa dahi ma'fuv-u anh olan şeylerden sayılmıştır.⁶⁷

31- Necis bir toprakla yapılmış duvarın üzerine serilen yapraklar ma'fuv-u anh olarak kabul edilmiştir.⁶⁸

32- Esans gibi şarapla yoğrulan güzel bir kokunun dumanıyla tütsülendiğinde elbise ve bedene teması sırasında bir sakınca yoktur.⁶⁹

33- Yaş haldeyken domuz kılı dâhil olmak üzere necis kıllarla dikilen mest ve benzeri şeylerin kullanımı mazur görülmüştür.⁷⁰

---

⁶¹ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 200-202.

⁶² Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 202-209.

⁶³ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 209-212.

⁶⁴ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 212-216.

⁶⁵ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 216-222.

⁶⁶ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 230-231.

⁶⁷ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 234-236.

⁶⁸ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 241-242.

⁶⁹ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 242-243.

⁷⁰ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 258-260.

34- İhtilafli olsa da çoğunluğa göre necasetle yoğrulan çamurun cami duvarlarında ve inşaatında kullanılmasında herhangi bir beis yoktur.⁷¹

35- “Bir iş, daraldığı zaman genişler” kaidesine binaen süt dışında başka bir şeyle beslenen hayvandan elde edilen peynir mayasıyla yapılan peynir, ma‘fuv-u anh olarak kabul edilmiştir.⁷²

36- Necaseti ortadan kaldırması için deterjanı kullanarak gerekli silme ve çitileme suretiyle tüm imkânları kullandıktan sonra kalan koku ve renk hususunda bir sakınca görülmemiştir.⁷³

37- Necaseti kesin olan oluk, yollar, duvar ve tabanlardan sıçrayan sular, kendisinden sakınmanın zor olduğu sokak çamuru gibi maddeler ma‘fuv-u anhtır.⁷⁴ Birinci maddeden buraya kadar zikredilen tüm konuların mazur görülebilmesi için kendisine karışan necis şeyin fazla olmaması gerekmektedir.

Birinci maddeden buraya kadar zikredilen tüm konuların mazur görülebilmesi için kendisine karışan necis şeyin fazla olmaması gerekmektedir. Yukarıda geçen maddeler, Molla Abdullah’ın şerhinin alt yapısını oluşturmaktadır. Şarih, fıkıh kitaplarından da istifade ederek meseleleri geniş çaplı bir şekilde araştırmaktadır. Konuyla ilgili var olan ihtilafları uzun uzadıya ele alarak değerlendirmelerde bulunmaktadır.

12. Tanımları

Molla Abdullah’ın çalışması bir şerh olduğundan içinde çok sayıda kavramın tanımı yapılmıştır. O, genellikle tanımları yaparken ıstılah anlamını aktarmaktadır. Örneğin ana metinde geçen “متقين” kavramını şu cümlelerle tanımlamaktadır: أي من اتقى عقاب الله سبحانه وتعالى بأداء أوامره واجتناب معصياته *“Cenab-ı Hakk’ın emirlerini yerine getirenler ve ona isyan etmekten sakınanlar; Allah’ın azabından kendilerini muhafaza eden kişilerdir.”*⁷⁵ Yukarıda “متقين” için yer alan tanım ıstılahî olup dilsel değildir. Zira ilgili kavramın lügat anlamı mutlak manada herhangi bir şeyden sakınanlardır.⁷⁶

⁷¹ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu’l-vefiyye bi Şerhi’l-Ma’fuvvâti’l-Halîliyye*, 260-261.

⁷² Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu’l-vefiyye bi Şerhi’l-Ma’fuvvâti’l-Halîliyye*, 261-263.

⁷³ Ancak renk ve kokunun her ikisinin de farklı yerlerde olması lazımdır. Her ikisi de aynı yerde olursa temiz olarak kabul edilmemektedir. Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu’l-vefiyye bi Şerhi’l-Ma’fuvvâti’l-Halîliyye*, 263-276.

⁷⁴ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu’l-vefiyye bi Şerhi’l-Ma’fuvvâti’l-Halîliyye*, 296-300.

⁷⁵ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu’l-vefiyye bi Şerhi’l-Ma’fuvvâti’l-Halîliyye*, 14.

⁷⁶ Bkz. Muhammed b. Muhammed b. ‘Abdirrezzâk el-Huseynî ez-Zebîdî, *Tâcul-‘arûs min cevahiri’l-Kâmûs*, "şrh", thk. Mecmû‘atun mine’l-‘Ulemâ (b.y.: Dâru’l-Hidâye, ts.), 40/226-230.

Konuyla ilgili başka bir örnek de Molla Abdullah'ın ana metinde geçen أوسط kelimesinin istilah anlamını şu sözlerle açıklamasıdır: هو مستعار للخصائل المحمودة؛ لوقوعها بين طرفي الإسراف كالجود بين الإسراف والبخل والشجاعة بين التهور والجبن *Zira cömertliğin savurganlıkla cimrilik arasında, cesaretin pervasızlıkla korkaklık arasında olması gibi söz konusu evsat kelimesi, savurganlık ile damıtmanın iki ucu arasında yer aldığı için övgüye değer alışkanlıklar için kullanılmaktadır.*⁷⁷

Molla Abdullah, kimi zaman da yalnızca ilgili kavramın lugavî anlamını nakletmekle yetinmektedir. Söz gelimi o, Molla Halil'in risalesinde geçen ورق kelimesini بفتح الراء الكاغد، استعير من ورق الشجر، وأما بالكسر أو السكون فهي النقرة المضروبة أو مطلقا *Ra harfinin fethasıyla ağaç yaprağından istiare edilerek kâğıt anlamında kullanılır. Ra harfinin kesresi veya sükûnuyla ise mühürlü ve mühürsüz dirhemlere denir.*⁷⁸

Molla Abdullah, bazen Molla Halil'in risâlesinde geçen kavramın tanımını yaptıktan sonra onu tafsilatlı bir şekilde genişleterek aktarmaktadır. Meselâ o, risâlede geçen هداية kavramını önce الدلالة على ما يوصل *Maksuda ulaştırın delalet* şeklinde tanımlamaktadır.⁷⁹ Daha sonra da Allah'ın hidayetine ve çeşitliliğine değinerek bunları saymak mümkün olmasa da onların şu dört kısımda toplanabileceğini söylemektedir: الأول إفاضة القوى التي يتمكن بها من الاهتداء إلى مصالحه، كالقوة العقلية والحواس الباطنية، والثاني نصب الدلائل الفارقة بين الحق والباطل والصلاح والفساد. والثالث الهداية بإرسال الرسل وإنزال الكتب. والرابع أن يكشف على قلوبهم السرائر، ويريهم الأشياء كما هي بالوحي أو الإلهام أو *Birincisi, zihinsel güç ve iç duyular gibi menfaatlerini temin etmek için kendilerine bahşedilen güçtür. İkincisi hak ile batıl, onarma ile bozulmayı birbirinden ayıran delillerin tayin edilmesidir. Üçüncüsü Allah'ın peygamberler ve kitaplar göndererek doğruya yöneltmesi. Dördüncüsü Allah'ın doğru rüyalar, ilham veya vahiyle kalplerinde sırları ortaya çıkarmak ve onlara birtakım şeyleri göstermek gibi sadece peygamberler ve evliyaların ulaşması için ayrılmış bir bölümdür.*⁸⁰ Görüldüğü üzere Molla Abdullah yalnızca "hidâyet" kavramının tanımıyla iktifa etmemiş onun kaç kısma ayrıldığını da detaylı bir şekilde beyân etmiştir.

Molla Abdullah'ın bazen de Molla Halil'in risâlesinde geçen kavramların tanımını yapmadığı yalnızca eksik olduğunu düşündüğü kimi ilavelerle onları şerh ettiği görülmektedir. Örneğin Molla Halil, bedeninin deliklerinden akan az miktardaki kanın ma'fuv-u anh olduğunu

⁷⁷ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 24.

⁷⁸ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 236.

⁷⁹ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 25.

⁸⁰ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 25.

ifade etmek için *منها قليل الدم مطلقا، هذا إن كان من المنافذ* “*Bedenin deliklerinden akan az miktardaki kan –bir başkasının kanı olsa dahi- ma’fuv-u anhtır*” şeklinde bir cümle kurmuştur. Molla Abdullah, yukarıda geçen ve bedeninin delikleri anlamına gelen *المنافذ* kelimesinden kastın mutlak beden delikleri olmadığını bunun izaha muhtaç olduğunu anımsatmak için şöyle bir cümle geliştirmektedir: *الأصلية كالعين والأنف والفم والأذن والفرجين “Ön-arka, kulak, ağız, burun ve göz gibi uzuvlar bedeninin asli delikleridir”*.⁸¹ Molla Abdullah’ın müellifin söz konusu metnine dair şerhi olmasaydı bedeninin doğal olan ve olmayan bütün deliklerinden akan kanın mazur olması lazımdı. Hâlbuki fıkıh kitaplarında geçen bilgiye göre sadece bedeninin doğal deliklerinden akan az miktardaki kanın mazur görüldüğü geçmektedir. Böylece şarih, Molla Halil’in risâlesinde eksik olan kaydı fark ederek yanlış anlaşılmanın önüne geçmiştir.

13. Ta’lilleri

Konuyla ilgili detaylı bilgi vermeden önce ta’lil kelimesinin hem lügat hem de ıstilahî anlamı verilecektir. Zikri geçen sözcüğün lügât anlamı “birini bir şeyle oyalamak, meşgul etmek ve ikinci defa su içmek veya içirmek” şeklindedir.⁸² İstilahî anlamı ise herhangi bir şeyi gerekçelendirerek delilleriyle ortaya koymaktır. Ta’lillendirme işlemi her ne kadar nahiv ilminde daha çok kullanılmışsa da onun fıkıh usûlünden etkilendiği bilinen bir gerçektir. Nitekim Ahmed Nahle ilgili konuyu şu sözlerle ifade etmektedir: “*Fıkıh usulü, en çok İslâmî ilimler kapsamında nahiv usûlünü etkilemiştir.*”⁸³ Dil bilginleri, konu çerçevesinde birtakım müstakil eserler kaleme almışlardır. Mezkur âlimler, eserleriyle birlikte şunlardır: Ebû ‘Âli Kutrub’un (ö. 206/821) *el-‘İlel fi’n-nahv*’i, Zeccâcî’nin (ö. 337/949) *el-İdâh fi ‘İleli’n-nahv*’i, İbn Madâ’nın (ö. 513/1119) *Kitâbu’r-red ‘ale’n-nuhât*’ı, ‘Ukberî’nin (ö. 616/1219) *el-Lubâb fi ‘İleli’l-binâ ve’l-i’râb*’i.⁸⁴

Meşhur dilcilerden Zeccâcî’ye göre illetler, talimî (öğretici), cedelî (tartışmalı) ve kıyâsî (karşılaştırmalı) olmak üzere toplam üç kısımdan oluşmaktadır. Talimî illet, aynı zamanda öğretici illet kategorisinde yer almaktadır. Zira onun sayesinde Arap diline ait dil kuralları pekiştirilmektedir.⁸⁵ Örneğin *قام زيد* cümlesinde merfû olarak geçen *زيد* kelimesinin illeti faildir. Karşılaştırmalı illet olarak da bilinen kıyâsî illet, dilin kaide ve kurallarının meydana geliş

⁸¹ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtü’l-vefiyye bi Şerhi’l-Ma’fuvvâti’l-Halîliyye*, 28.

⁸² Bkz. Celâluddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, “all”, (Beyrut: Dâru Sadr, 1993), 6/549-552.

⁸³ Bkz. Ahmed Nahle, *Usûlü’n-nahvi’l-Arabî* (Bayrut: Dâru’l-Ulûmi’l-Arabiyye, 1407), 15-17.

⁸⁴ Konuyla ilgili bilgi almak için bkz. Mehmet Cevat Ergin, “Arap Dilinde Nahiv İletleri Üzerine”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Marife Dergisi* S. 1, Konya 2009, 159-183.

⁸⁵ Bkz. Mehmet Aziz Yaşar, *İşferâyîni ve ‘işâm ‘ale’l-Câmî Adh Eserinin Tahlili*, (İstanbul: İksad Yayınları, 2023), 73-74.

sebeplerini gerekçelendirmektedir. Örneğin *إن زيدا قائم* cümlesinde geçen *زيداً* sözcüğünün mansub olmasının gerekçesi *إن* ve kardeşlerinin ismini nasb etmesinden kaynaklanmaktadır. Tartışmalı illet olarak da bilinen cedeli illet, genellikle kıyâsî illeti açıkladığından ondan sonra gelmekte ve illetin illeti konumunda olmaktadır. Örneğin fiile benzeyen *إن* ve kardeşlerinin hangi aşamada fiile benzediğini detaylı bir şekilde araştırmaktadır.⁸⁶

Metin üzerine şerh ve hâşiye telif eden yazarlar, ele aldığı her bir konuyu detaylandırarak gerçek sebeplerine ulaşmayı hedeflemekle gerekçelere başvurduklarından son kısım olan illeti sıkça işlemektedirler. İletlerin kullanımı hususunda tüm âlimler aynı görüşte değildirler. Cedeli ve kıyâsî illetler, gereksiz bilgiye sebebiyet vererek konuların uzamasına neden olduğundan Halefu'l-Ahmer (ö. 180/796),⁸⁷ İbn Hazm (ö. 456/1064),⁸⁸ İbn Sinan el-Hafacî (ö. 466/1074) ve İbn Madâ (ö. 592/1196) gibi dil bilginlerince reddedilmiştir.⁸⁹ Ancak şark medreselerinden mezun olan ve İslâmî ilimler alanında derin bir birikime sahip Molla Abdullah, *el-Kelimâtu'l-vefiyye* adlı eserinde herhangi bir fıkıh kuralını gerekçelendirirken illetlerin tümüne başvurmaktadır.

Molla Abdullah, Molla Halil'in metnini şerh ederken eserinin farklı yerlerinde değişik vesilelerle illet kelimesini farklı varyantlarla kullanmaktadır. Şarih, "illetindendir...",⁹⁰ "bu illet ile...",⁹¹ "bu illettendir",⁹² "şöyle gerekçelendirmiş..." ve⁹³ "herhangi bir illetten dolayı ..."⁹⁴ gibi ifadelerle illet kavramını kullanmaktadır. Bunun dışında Molla Abdullah, şerhinde işlediği birçok fıkıh konusunu şu edatlarla da gerekçelendirmektedir: *لأنه*, *فإنه*, *بأنه*, *من*, *بإيه*, *لام*, *باء*.⁹⁵ Örneğin Molla Halil, risâlesinin başında şöyle demektedir: "*Faziletli kişilerin zikrettikleri kimi ma'fuvvât konularından bir kısmını cem etmek istedim.*" Molla Abdullah da bu ibareyi şerh ederken Molla Halil'in yararlandığı kişilerden kastının İbni'l-İmâd'ın *Manzûmesi* olduğunu

⁸⁶ Bkz. Ebu'l-Kâsım Abdurrahmân b. İshâk en-Nihâvendî Zeccâcî, *el-İzâh fî 'ileli'n-nahv*, (Beyrut: Daru'n-Nefa'is, 1406), 64-65; Mahmut Tekin, *el-Kâfiyeci ve Şerhu'l-i'râb 'an Kavâ'idi'l-i'râb*, (Ankara: İlahiyât Yayınları, 2022), 114-115; Sa'd Sabbâh-Yusuf Abdulkadir Câsım, "el-İlletü'n-nahviyye 'inde'z-Zeccâcî", *Külliyetü't-Terbiyye li'l-Benât* 2/14 (2021), 167.

⁸⁷ Bkz. M. Edip Çağmar, *Halefu'l-Ahmer ve Mukaddime fî'n-Nahv Adlı Eseri* (b.y.: Ankara 2006), 72.

⁸⁸ Bkz. Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd İbn Hazm, *et-Takrîb li haddi'l-mantık ve'l-medhalu ileyh*, (b.y.: Beyrût ts.), 202.

⁸⁹ Bkz. Ebu'l-'Abbas Ahmed b. Abdurrahman b. Muhammed b. Madâ, *Kitâbu'r-Red 'ale'n-nuhât*, thk. Muhammed İbrahim el-Bennâ (Kâhire: Dâru'l-İ'tisâm, 1989), 202.

⁹⁰ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 40.

⁹¹ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 59.

⁹² Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 67.

⁹³ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 85.

⁹⁴ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 96.

⁹⁵ Örnek için bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 31, 33, 34, 35, 37, 38.

âlimden alıntı yapmaktadır. Nitekim kimi zaman Molla Halil'in risâlesinde geçen bir satırlık bilgi birkaç sayfa eşliğinde şerh edilmiştir.⁹⁸

6. Şarih, şerhinin ilerleyen sayfalarında işleyeceği konuları şu lafızlarla haber vermektedir: ⁹⁹ ويأتي في أواخر الرسالة بيانها مع دوائها إن تعلق به مشيئة الله تعالى¹⁰⁰ ويأتي¹⁰¹ ويأتي لذلك نظائر⁹⁹ كما يأتي متنا مع تفصيله شرحا.¹⁰³ وسيأتي مع زيادة إن شاء الله¹⁰² زيادة تفصيل ذلك في الكثير إن شاء الله تعالى. Zikri geçen ifadelerle araştırmacının dikkatini çekmek ve konuyu teftiş etmek için gelecek konulara işaret edilmektedir.

7. Molla Abdullah, eserinde daha önce geçen bilgileri tekrar etmek yerine genellikle araştırmacıyı ¹⁰⁴ كما سبق، لما مر، ما تقدم gibi ifadelerle konunun daha önce geçtiği yere yönlendirmektedir.

8. Molla Abdullah, genel olarak şerhinde istifade ettiği âlimlerin ibarelerini olduğu gibi nakletmektedir. Kendisinde tasarruf yaptığı ibareleri ise cümlenin sonuna انتهى ملخصا¹⁰⁵ ve باختصار¹⁰⁶ inireledafi kereriteg inireledafi

9. Molla Abdullah'ın eseri, Molla Halil'in risâlesi üzerine yazılmış bir şerh olduğundan ana metnin tümünü ele almaktadır. Hâşiyeler gibi yalnızca metnin bir bölümünü işlememektedir.

10. Molla Abdullah, sadece Molla Halil'in ibarelerini şerh etmekle kalmamakta, yer yer eleştirmekten de geri durmamaktadır. Binaenaleyh o, şerhinde teslimiyetçi bir tavır takınmamaktadır.¹⁰⁷

11. Molla Abdullah'ın, Molla Halil'in yanlış anlaşılmaya müsait olan Molla Halil'in ibarelerini tevil ettiği fark edilmektedir. Söz konusu faaliyetiyle Molla Halil'in ibarelerine yöneltilebilecek muhtemel bazı eleştirileri de ortadan kaldırmaktadır.

⁹⁸ Söz gelimi vesveseyle alakalı konu, tam olarak yedi sayfadan oluşmaktadır. Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 343-349.

⁹⁹ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 15.

¹⁰⁰ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 19.

¹⁰¹ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 27.

¹⁰² Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 31.

¹⁰³ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 48.

¹⁰⁴ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 310.

¹⁰⁵ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 36.

¹⁰⁶ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 140.

¹⁰⁷ Bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 315.

12. Molla Abdullah'ın şerhi akademik kaide ve kurallara göre düzenlenmiş bir çalışmadır. Zira kendisi, teknolojiden yoksun bir dönemde yaşadığı halde şerhinde aktardığı bütün bilgilerin kaynağını belirtmektedir. O, bazıları gibi kaynak göstermeyerek başkalarının ibarelerini kendisine aitmiş gibi intihale tenezzül etmemektedir.

13. Molla Halil'in ibareleri özlü olduğundan ism-i zahir ile getirilmesi gereken birçok yeri zamirle ifade etmektedir. Bu durum da bazı şeylerin muğlak olmasına sebebiyet vermekte veya anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Şarihimiz de bunu fark ederek ilgili zamirlerin tümünün mercilerine işaret etmektedir.¹⁰⁸

14. Molla Halil'in risâlesinde bazen cümlenin kısaltılması için birtakım ögeler düşürülmüştür. Şarih, cümleden hazfedilen öğelere işaret etmek adına onları şerhinde takdir etmektedir. Müellif tarafından düşürülen şeyler mübtedanın haberi, müzafun ileyh, kâne ve ismi ve mefulün bih gibi öğelerden oluşmaktadır.¹⁰⁹

15. Molla Abdullah'ın şerhiyle ilgili dikkatimizi çeken bir diğer husus da Molla Halil'in risâlesinde konu kapsamında yer verilen haşere ve diğer hayvanların genel özelliklerinin de bulunmasıdır. Şarih, öncelikle kuş, haşere ve diğer hayvanlara dair adı geçen kelimelerin hareketlerini aktararak nasıl okunacağını bildirmekte, daha sonra da hakkında bazı bilgiler vermektedir.¹¹⁰

16. Şarihin kimi zaman müellifin *Ma'fuvvât* adlı eserinde dile getirdiği bazı meseleleri takviye etmek amacıyla onun diğer eserlerini referans gösterdiği fark edilmektedir.¹¹¹

SONUÇ

Molla Halil'in ma'fuvvât alanında önceki âlimlerin eserlerinden derlediği risâlesi, gündelik hayatta ruhsat niteliğindeki konuları işlemektedir. Bu eser yazıldığı günden itibaren ilim ehli arasında büyük bir ilgi görmüştür. Söz konusu eser, bazı âlimler tarafından şerh edilmiştir. Molla Halil'in *Risâle fi'l-ma'fuvvât* adındaki risâleyi şerh eden âlimler şunlardır: Molla Abdullah en-Nursî, Molla Hüseyin Küçük, Şeyh Süleymân b. Şeyh Abdillâh el-Hâlidî ve Şeyh Mahmûd ez-Zukaydî. Mevzu bahis esere yazılan ilk şerhin Molla Abdullah en-Nursî'ye ait olduğu ve sonradan yazılan şerhlerin kendisinden önemli ölçüde istifade ettiği

¹⁰⁸ Örnek için bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 209, 296, 316, 322, 332.

¹⁰⁹ Örnek için bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 315.

¹¹⁰ Örnek için bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 58, 59, 61.

¹¹¹ Örnek için bkz. Nursî, *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*, 117.

görülmektedir. Özellikle Şeyh Mahmûd ez-Zukaydî'nin *Şerhu'l-ma'fuvvât*'ının çoğu kendisinin de ifade ettiği üzere Nursî'nin şerhinden müteşekkildir.

Nursî'nin, *el-Kelîmatu'l-vefiyye bi şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye* adındaki eseri dışında fıkıh alanında iki risâlesi daha tespit edilmiştir. Birisi on altı sayfadan müteşekkil olup *Tahsîlu fevâidi'n-nikâh bi ş-şekli'l-mendubi'l-mubâh* adındadır. Konusu adından da anlaşılacağı üzere eşler arasında mubah olan cinsel ilişkiyle ilgilidir. Molla Abdullah'ın diğer risâlesinin adı ise bilinmemekle birlikte Peygamber Efendimizi ismiyle çağırmanın hükmüyle ilgilidir. O, İbn Hacer ve diğer âlimlerin eserlerinden de yararlanarak derleme türünde bir çalışma yaptığını *el-Kelîmâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*'nin sonlarına doğru zikretmiştir.

Molla Abdullah'ın ma'fuvvât konusuyla ilgili kendinden önce kaleme alınan diğer eserlerden tafsilatlı bir şekilde istifade ettiği tespit edilmiştir. O, Molla Halîl'in metnini geniş çaplı irdeleyerek ele almıştır. Ele aldığı kelimeyi, lügat ve ıstılah açısından değerlendiren müellifin kimi zaman zaptıyla birlikte kelimenin i'râbını da beyân ettiği görülmüştür. Molla Abdullah'ın şerhini Molla Halîl'in metni üzerine yazılmış diğer çalışmalardan ayıran en bariz ölçüt onun ele aldığı konuları tafsilatlı anlatmasıdır. Ayrıca işlediği konuyla bağlantılı olan diğer meseleleri de aynı başlık altında okuyucuya aktarmıştır. Bazen de ma'fuvvât ile ilgisi olmayan farklı meseleleri de işlemiştir. Molla Abdullah'ın şerhinde çeşitli ilim dallarına ait literatürleri kullanarak geniş bir kaynak yelpazesine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Sade ve akıcı bir dille ele alınan şerh, referans gösterdiği kaynakların ibarelerini bazen olduğu gibi kimi zaman da kendine özgü yorumuyla özetlemiştir. Şerhte ele alınan konular daha çok Şâfi mezhebi esas alınarak işlenmiş olsa da Hanefî, Malikî ve Hanbelî mezheplerine de müracaat edilmiştir. Konuyla ilgili mezhep içi görüş ayrılıklarına uzun uzadıya yer verilmiştir. Genellikle öne sürülen görüşler gerekçeleri ve delilleriyle ortaya konulduğu tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Akdağ, Sait. "Said Nursî ve Siyasî Düşünceleri". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009.

Atan, Ömer Faruk. "Molla Halîl es-Si'irdî'nin Risâle fi'l-Ma'fuvvât Adlı Eserinin Fıkıhî Açısından Değerlendirilmesi ve Tahkiki". *Kocaeli İlahiyat Dergisi* 6/1 (Haziran 2022), ss.75-118.

Badıllı, Abdülkadir. *Said-i Nursî Mufasssal Tarihçe-i Hayatı*. İstanbul: Timaş Yayınları, 1990.

Bahadıroğlu, Yavuz. *Bediüzzaman Said Nursî Hayatı-Tefekkürü-Mücadelesi*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2005.

Bayrak, Hüseyin. “Mahmûd b. Abdülkahrâr’ın Şerhu’l-Ma’fuvvât’adlı Eserindeki Konuların Mezhepler Arası Mukâyesesi ve Değerlendirilmesi”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2014.

Câsım, Sa’d Sabbâh-Yusuf Abdulkadir. “el-İlletü’n-nahviyye ‘inde’z-Zeccâcî”. Külliyyetü’t-Terbiyye li’l-Benât 2/14 (2021).

Çağmar, M. Edip. *Halefu’l-Ahmer ve Mukaddime fi’n-Nahv Adlı Eseri*. b.y.: Ankara 2006.

Derşevi, Muhammed Şafi. “Şeyh Mahmûd ez-Zokaydî’nin “Şerhu’l-Ma’fuvat Adlı Eserinin Tahkiki ve Değerlendirilmesi”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siirt 2019.

Ergin, Mehmet Cevat. “Arap Dilinde Nahiv İletleri Üzerine”. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Marife Dergisi* S. 1, Konya 2009.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd. *et-Takrîb li haddi’l-mantık ve’l-medhalu ileyh*. b.y.: Beyrût ts.

İbnu’l-‘İmâd, Şihâbuddîn Ahmed. *Manzûme fi’l-fikh*. Mısır: el-Mektebetu’t-Tevfikiyye, 1299.

İbn Manzûr, Celâluddîn Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânu’l-‘Arab*. “all”. Beyrut: Dâru Sadr, 1993.

İbn Madâ, Ebu’l-‘Abbas Ahmed b. Abdurrahman b. Muhammed. *Kitâbu’r-Red ‘ale’n-nuhât*. thk. Muhammed İbrahîm el-Bennâ. Kâhire: Dâru’l-İ’tisâm, 1989.

Kutay, Cemal. *Çağımızda Bir Asr-ı Saadet Müslümanı Bediüzzaman Said Nursî Kur’ân Ahlâkına Dayalı Yaşama Düzeni*. İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1980.

Malazgirdî, Molla Muhammed Zahid. *Ucâle muktatafe min eklâmi efâdli’l-‘ulemâi ve’d-dekâtire fi hayâti’l-imâmi’l-celîl el-Ustâz Bediüzzaman Said en’n-Nursî*. Beyrut: Dâru’l-Âfâki’l-Cedîdiyye, ts.

Nahle, Ahmed. *Usûlü’n-nahvi’l-Arabî*. Bayrut: Dâru’l-Ulûmi’l-Arabiyye, 1407.

Nursî, Abdurrahman. *Bediuzzaman’ın Tarihçe-i Hayatı*. İstanbul: Necm-i İstikbal Matbaası, 1335.

Nursî, Molla Abdullah. *el-Kelimâtu'l-vefiyye bi Şerhi'l-Ma'fuvvâti'l-Halîliyye*. thk. Muhammed Şerif Eroğlu. İstanbul: Sembol Yayınları, ts.

Öncü, Mustafa. "Molla Halil es-Siirdî'nin 'Basîretu'l-Kulûb fî Kelâmi 'Allâmi'l-Ğuyûb Adlı Eserinin Arap Dili Açısından İncelenmesi". Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır 2013.

Si'irdî, Molla Halîl, *Risâle sağîra fî'l-ma'fuvvât*. (El yazma).

Şahiner, Necmettin. *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursî*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2006.

Tekin, Mahmut. *Molla Halîl es-Si'irdî ve el-Kâmûsu's-Sânî fî'n-Nahv ve's-Sarf ve'l-Me'ânî Adlı Eseri*. Ankara İlahiyat Yayınları, 2020.

Tekin, Mahmut. *el-Kâfiyecî ve Şerhu'l-i'râb 'an Kavâ'idî'l-i'râb*. Ankara: İlahiyât Yayınları, 2022.

Uslu, Halil. *Bediüzzamanın Kardeşi Abdülmecid Nursi*. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat.

Abdülkerim Ünalın, "Molla Halil es-Siirdî'nin Fıkhi Yönü", *Uluslararası Siirt Sempozyumu*, Birleşik Matbaa, İzmir 2007.

Yaşar, Mehmet. *Aziz İşferâyînî ve 'işâm 'ale'l-Câmî Adlı Eserinin Tahlili*. (İstanbul: İksad Yayınları, 2023).

Zebîdî, Muhammed b. Muhammed b. 'Abdirrezzâk el-Huseynî. *Tâcul-'arûs min cevahiri'l-Kâmûs*. "şrh", thk. Mecmû 'atun mine'l-'Ulamâ. b.y.: Dâru'l-Hidâye, ts.

Zeccâcî, Ebu'l-Kâsım Abdurrahmân b. İshâk en-Nihâvendî. *el-İzâh fî 'ileli'n-nahv*. Beyrut: Daru'n-Nefa'is, 1406.